בלק ב

א. אין סוף הל' מלכים[1], וואו עס רעדט זיך וועגן מלך המשיח, זאגט דער רמב"ם וז"ל: „וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר[2] ושב ה' א את שבותך כו'". דער־נאָך איז ער ממשיך: „אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה[3]] ושם הוא אומר[4] אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח. דרך כוכב מיעקב זה דוד. וקם שבט מישראל זה המלך[5] המשיח. ומחץ פאתי מואב זה דוד. וכן הוא אומר[6] ויך את מואב וימדדם בחבל. וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר[7] בו ומשלו מים עד ים. והי' אדום ירשה זה דוד[8]. שנאמר[9] ותהי' אדום[10] לדוד לעבדים וגו'*[10]. והי' ירשה שעיר אויביו[11] זה המלך המשיח שנאמר[12] ועלו מושיעים בהר ציון וגו'"*[12].

דער ס' היד איז דאָך אַ ספר פון הלכות — כדברי הרמב"ם בהקדמתו בסופה — (ניט פון דרשות אויף פסוקי התורה וכיו"ב), דאַרף מען פאַרשטיין: צו אַרויסבערענגען די ראי' צו דער הלכה אַז „כל מי שאינו מאמין בו כו'" איז ער „כופר בתורה ובמשה רבינו", וואָלט געווען געגנוג ווען ער זאָגט בלויז „אף בפרשת בלעם[13] נאמר ושם נבא במשיח (האחרון שעומד מבניו) שמושיע את

1) פרק יא ה"א.

2) נצבים ל, ג.

3) אבל בכת"י הרמב"ם ודפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור (רומי רמ. שונציא רנ. קושטא רסט. ווינציאה רפד. שי (— ברגדין). שיא (יושטיניאן)) „מיד בני עשו".

„נוסח מלא בלתי מצונזר של פרק זה (פי"א מהל' מלכים) ע"פ כת"י ודפוסים ישנים בצירוף מבוא ושינויי נוסחאות" נדפס בסוף הרמב"ם דהוצאת פרדס (ירושלים). ושם גם צילומים מכמה כת"י דפרק זה. לקמן בפנים ובהערות צויינו (בעיקר) השינויים הנוגעים לנדו"ד.

4) פרשתנו כד, יז-יח.

5) כ"ה בדפוסים וכמה כת"י הנ"ל (הערה 3)*. וי"ל בפשטות השינוי דבענין הא' כתב „זה מלך המשיח" ולאח"ז (שכבר ידוע) כתב „זה המלך המשיח" (ה"א הידיעה (מלפני זה)).

*) ובדפוסים שלפנינו גם ב„וקם שבט מישראל" כתב „זה מלך המשיח", ורק בב' ענינים האחרונים כתב „זה המלך המשיח".

ובב' כת"י (אוקספורד 591. שטוקהולם — הובאו ברמב"ם הנ"ל הערה 3) בכל הלכה זו „זה מלך". ולאידך, בב' כת"י אחרים שם (אוקספורד 568, 610) גם באשורנו ולא קרוב כתב „זה המלך המשיח".

6) ש"ב ח, ב.

7) זכרי' ט, י.

8) בדפוסים ורוב כת"י הנ"ל (הערה 3). „לדוד".

9) ש"ב שם, ו.

10) בכתוב „ארם". ושם פסוק יד „ויהי כל אדום עבדים לדוד". ועד"ז בדה"א יח, יג. ובכת"י שטוקהאלם „עבדים לדוד". ולפ"ז כנראה הכוונה לפסוק יד.

*10) ברוב כת"י ליתא „וגו'". וגם מזה משמע קצת שהכוונה לפסוק יד שבש"ב שם, שהמשך הכתוב אין שייך לכאן. משא"כ בפסוק ח שם שממשיך „נושאי המנחה".

11) בדפוסים שלפנינו „והי' ירשה וגו'". אבל כ"ה בדפוסים וכת"י הנ"ל (הערה 3).

12) עובדי' א, כא.

*12) ברוב הכת"י הנ"ל נעתק גם המשך הכתוב „לשפוט את הר עשו", ובכת"י (אוקספורד 610) נוסף גם „והיתה ג-ו".

13) וכלשונו בפיה"מ פרק חלק יסוד הי"ב ומי שהסתפק בו כו' כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים (ועד"ז הוא בתרגום הר"י קאפאח).

ישראל [באחרונה]״, און מ׳וואָלט שוין אַליין געוואוסט, אַז ער רעדט וועגן די פסוקים פון דער נבואה וואָס איר אַנ־הויב איז ״...אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים[14] —

פֿאַרוואָס איז ער מאריך אין די פרטי הראיות אַז אין די כתובים רעדט זיך וועגן ״שני המשיחים״ און אויף וועמען יעדער חלק פון פסוק איז מרמז וכו׳?

אפילו אויב מען וויל אויסטייטשן בפירוש וועלכע פסוקים מען מיינט, וואָלט דאָך געווען געגונג וועט מען בריינגט נאָר (די התחלה וסיום) — אַז דאָס איז געזאָגט געווארן אין די פסוקים ״אראנו ולא עתה וגו׳ והי׳ ירשה שעיר אויביו גו׳״[15].

ב. פון דעם וואָס דער רמב״ם איז מוסיף די ראי׳ ״אף בפרשת בלעם נאמר״, כאָטש ער האָט שוין פריער גע־בראָכט די ראי׳ אויף דעם עצם ענין ״שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה״א את שבותך״, איז משמע (און ווי ס׳איז פֿאַרשטאַנדיק פון פשטות לשונו) אַז די פסוקים פון ״פרשת בלעם״ בריינגט דער רמב״ם בעיקר ניט (נאָר) אַלס ראי׳ אויף עצם ביאת המשיח, דעם אויסלייזן אידן פון גלות, נאָר (אויך) אַז ״נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד כו׳ ובמשיח האחרון שעומד מבניו״. וואָס דערפאַר איז ער מפרט ומפרש די פסוקים, ווי אַזוי עס איז מוכח אַז ״נבא בשני המשיחים״.

אָבער הא גופא צריך ביאור:

בשלמא דאָס וואָס ער איז מוסיף די ראי׳ פון די פסוקים שבפרשת בלעם

14) כד, יד.

15) ראה אגרת תימן פ״ג קרוב לסופו (מהדורת קאפח): כמו שהבטיחנו ה׳ בתורה באמרו אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב וכו׳ והי׳ אדום ירשה.

אויף דעם עצם הענין פון משיח׳ן, י״ל ווייל אין דעם פסוק ״ושב ה״א את שבותך״ שטייט ניט[16] אַז דאָס וועט זיין דורך משיח׳ן[17], דעריבער ברענגט ער אויך אַ ראי׳ פון המפורש בתורה אַז נבא אויף מלך המשיח. אָבער וואָס איז נוגע צו די ראיות (מן התורה) אויף ביאת המשיח אַז ״שם נבא״ ניט נאָר וועגן ״משיח האחרון״, נאָר אויך וועגן דוד׳ן, ״משיח הראשון״; ובפרט נאָך מיט אַן אריכות צו מפרש זיין אַלע פרטי הלשו־נות אין די פסוקים, וועלכע פון זיי מיינען דעם מלך דוד און וועלכע דעם מלך המשיח[18]?

16) אבל להעיר שלשון הרמב״ם הוא ״העידה עליו״.

17) להעיר מפרש״י סנהדרין (צט, א) ד״ה ״אין להם משיח לישראל, אלא הקב״ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו״. וראה שו״ת חת״ס יו״ד בסופו (סי׳ שנו). ושם: והאומר כדעת רבי הלל (שאין משיח לישראל אלא הקב״ה יגאלם) הרי הוא כופר בכלל התורה.

18) ופשיטא שאין לומר שזהו המדרש• היחידי שמצא הרמב״ם שמפרש הכתובים האלו על מלך המשיח, ולכן הביאו כצורתו (חצי הכתוב הראשון על דוד וכו׳) — כי א) פשוט שאעפ״כ אין דרך הרמב״ם להעתיק כל פרטי הדברים שבמדרש, כ״א זה שנוגע לנדו״ד, ב) מצינו במדרשי חז״ל שגם חלק הראשון ״דרך כוכב מיעקב״ מפרשו במשיח (ראה ירושלמי תענית פ״ד ה״ה. דב״ר פ״א, כ. וראה ת״א ותיב״ע עה״פ. ועד״ז מפרש הרמב״ן עה״פ כל הכתובים על משיח. וראה דבריו בספר הגאולה (ע׳ רסו — בהוצאת שעווי׳על) מה שהשיג על הראב״ע בפרשתנו שפירשו על דוד) — וראה לח״מ לרמב״ם שם: ואולי הם מדרשים חלוקים — ג) ועוד ועיקר: הרמב״ם כאן אינו בא להביא ראיות ממדרשי חז״ל ״שכל הספרים מלאים בדבר זה״ (יותר מ״בדברי הנביאים״ — לשון הרמב״ם שם ה״ב), כ״א מהמפורש בתורה ופשטות הכתובים.

•) ע״ד לשון הרמב״ם הוא בבחי׳ פרשתנו עה״פ ״על דרך המדרש״. ועד״ז הוא במדרש הגדול עה״פ. וברמב״ן בספר הגאולה שם (מבלי הראיות של הכתובים). ועד״ז קצת במדרש אגדה (באבער) עה״פ. וראה רלב״ג עה״פ.

ג. לכאורה י"ל, אז דער טעם וואס דער רמב"ם בריינגט די ראי' אויך אויף דעם אז „נבא בשני המשיחים", אויך וועגן „משיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל כו'" — דלכאורה, וואס איז נוגע צו דער אמונה אין ביאת המשיח אז אויך דוד וועט אנגערופן משיח פונקט ווי מלך המשיח, ביז אז אויף זיי ביידן זאגט מען „בשני המשיחים" (מיט א ה"א הידיעה) —

איז ווייל דאס איז נוגע ומחזק די אמונה אין ביאת המשיח: וויסנדיק אז דער ענין פון „משיח" איז ניט קיין נייע זאך, ווייל ס'איז שוין געווען דער „משיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם", גיט דאס צו א תוקף אין דער אמונה אז אויך לעתיד וועט קומען משיח שמושיע את ישראל

(ע"ד ווי די הוכחה פון חז"ל[19] אויף תחיית המתים: „דלא הוו חיי דהוי חיי לא כ"ש"):

אדער באופן אחר, ווי מפרשים[20] זיינען באופן מסביר: וויבאלד אז „שני המשיחים" זיינען געזאגט געווארן אין דער זעלבער נבואה, איז פונקט ווי עס איז מקויים דער חלק הנבואה בנוגע דעם „משיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם"; אזוי וועט זיכער מקויים ווערן די נבואה וועגן משיח „האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה]".

עס איז אבער מובן, אז ס'איז שווער צו לערנען אז דאס איז דער גאנצער טעם: ווארום מיט די פסוקים איז דער רמב"ם (כפשטות לשונו) ניט אויסן צו ברענגען א ראי' און הוכחה אז מלך המשיח וועט זיכער קומען, נאר אז זיין קומען איז א זאך וואס שטייט אין דער תורה; ומזה, אז דער וואס „אינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו" איז „לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו" —

היינט וואס איז דא נוגע אז „נבא בשני המשיחים", אויך „במשיח הראשון שהוא דוד", ובפרט נאך צו מפרש זיין די (פיר) דאפעלטע לשונות פון די פסוקים, אז מיט די ערשטע וועלט געמיינט דער משיח ראשון און די צווייטע — משיח האחרון?

ד. בהמשך לזה זאגט דער רמב"ם, אבער אין א באזונדער הלכה: „אף בערי מקלט הוא אומר[21] אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו".

ס'איז ידוע אז אויך די חלוקת ההלכות אין רמב"ם איז בדיוק — דארף מען פארשטיין: פארוואס בריינגט דער רמב"ם די ראי' אין א הלכה בפ"ע און ניט אין דער פריערדיקער הלכה צו־זאמען מיט די אנדערע צווייי ראיות מן התורה? און אויב ס'איז מתאים אז יעדע ראי' זאל שטיין אין א באזונדער הלכה, האט ער אויך די ראי' פון פרשת בלעם געדארפט זאגן אין א באזונדער הלכה*[21].

אויך: פארוואס איז ער מדייק צו מציין זיין דעם מקור פון פסוק, און בפרט מיטן לשון „אף בערי מקלט הוא אומר" און ניט „(אף) בפרשת שופטים"[22], ע"ד ווי ער זאגט פריער „בפרשת בלעם"?

19) סנהדרין צא, א.

20) קרית ספר לרמב"ם הל' מלכים שם. — ע"ד סיום מס' מכות.

21) שופטים יט, ח־ט.

*21) וראה לקו"ש שנסמן לקמן הערה 67. לקו"ש חל"ד ע' 114 ואילך.

22) שהרי בנוגע לערי מקלט ישנה עוד פרשה לפנ"ז (מסעי לה, ט ואילך. וראה גם פ' ואתחנן ד, מא ואילך), שמהלשון „בערי מקלט נאמר" אינו ברור מקומו בתורה (גם אם הי' נאמר „בפרשת ערי מקלט").

ה. אויך דאַרפֿ'ן פֿאַרשטיין דעם דיוק הלשון[23] „בשני המשיחים" וואָס איז דאָס נוגע דאָ און אין וואָס איז דוקא (נאַר) דוד אַנגערופן „משיח"?

[וואַרום כשם ווי דוד איז נמשח גע־ווארן בשמן המשחה (בקרן[24]) און ווערט אַנגערופן משיח ה'[25], אַזוי אויך, לפנ"ז, איז שאול נמשח געווארן[26] (בפך[24]) און אויך ער ווערט אַנגערופן „משיח ה'"[27]]

אויב אויסטיילן צוויי מושיעי ישראל (בראשונה ובאחרונה), וואָלט לכאורה מער מתאים געווען משה רבינו אלס גואל ראשון און משיח אלס גואל אחרון[28].

ביידע האָבן מושיע געווען מגלות, משא"כ — דוד.

ולהעיר אַז אויך בנוגע מדריגתם בנבואה זאָגט דער רמב"ם אַז משיח איז גדול מכל הנביאים[29] אַדער ווי ער זאָגט

---

23) עוד יש לדייק בלשון הרמב"ם: א) „בפרשת בלעם", והרי אין דרכו לציין המקור, וכמו שלא כתב בהפסוק שהקדים ושב ה"א, „שהרי נאמר בפרשת אתם נצבים", ב) הלשון „ושם נבא" למאי נפק"מ (ודוחק גדול לומר, כיון שמקדים „פרשת בלעם" צריך לבאר ד„שם נבא").

לכאורה י"ל שהוסיף „ושם נבא", בהתאם למש"כ לפנ"ז „כופר . . בתורה ובמשה רבינו", ע"ז ש„כופר . . בתורה" כ' „שהרי התורה העידה עליו כו'", וע"ז שכופר „במשה רבינו" כ' „אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא" (ולא „ואף בלעם נבא" (כבקרית ספר לרמב"ם שם)) וכוונתו לנבואת משה (וכן משמע בפיה"מ אבות (פ"ד מ"ד) „וכן דוד כו' ושיעדו הש"י לנו ע"י משה רבינו והוא הכוכב אשר דרך מיעקב כמו שביארו רז"ל. ולהעיר משל"ה (פרשתנו שסב, ב) בפי' הגמ' (ב"ב יד, ב) „משה כתב ספרו ופרשת בלעם". ולהעיר משו"ת חת"ס יו"ד שם), היינו שכופר בתורה ובנבואת משה (ונק' אפיקורוס וכופר) אף שגם תורה היא בכלל נבואת משה** (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח***). ועפ"ז יתורץ לכאו'

---

*) לכאורה י"ל באו"א (ועפ"ז מובן הצורך להוסיף ראי' זו „אף בפרשת בלעם" על מש"כ לפנ"ז „שהרי התורה העידה עליו" — דפ' נצבים), שבזה מוכיח שמוכרח להתקיים, כי ההבטחה של תורה יתכן שלא תתקיים שמא יגרום החטא (ברכות ד, א) משא"כ בנבואה שהנבואה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר (רמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ד) — ראה גו"א וישלח לב, ח (ובגבורת ה' פ"ז).

אבל נוסף ע"ז שכבר נת"ל (בפנים ס"ג) שהרמב"ם כאן לא בא להוכיח אמיתת הענין שבוודאי יהי', כ"א איך שהוא כופר בתורה ובמשה רבינו, וא"כ אין נוגע הענין דנבואה — הרי החילוק בין ההבטחה דאפשר שתתבטל שמא יגרום החטא לנבואה לטובה כו', מפרש הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שהיינו החילוק במה שבין ה' לנביא עצמו (**שבזה** אפ"ל ש„גרום החטא) לזה שיאמר ה' **להבטיח** לבנ"א טובה בסתם, שבזה א"א שלא תתקיים ההבטחה,

וא"כ מובן שג"ז „שהתורה העידה עליו" בודאי תתקיים. ועצ"ע. — וראה לקו"ש חל"ד ע' 116-7 ובהערות שם.

**) ראה פיה"מ פ' חלק יסוד השביעי ויסוד השמיני. ולהעיר מלשון הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ח ה"ג. שם פ"ט סה"א. ה"ד. ה"ה. נתבאר בארוכה בלקו"ש חי"ט ע' 177 ואילך.

***) ברמב"ם שם: „האומר שאין תורה מעם ה' כו' אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה", אף שבזה גם מכחיש נבואתו של משה רבינו, שזהו א' מהשלשה הנק' אפיקורסין (שבברמב"ם לפנ"ז), ומשמע שתלוי **במה** בא להכחיש, אף שהכופר בתורה בדרך ממילא מכחיש נבואתו של משה, לא נקרא ע"ז אפיקורוס. ועצ"ע.

ג"ז שהביא הרא"י מערי מקלט בהלכה בפ"ע, כי זוהי רא"י נוספת מסברא „ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו", ואינו שייך ל„כופר . . בתורה ובמשה רבינו". וגם מובן מה שכתב „בערי מקלט הוא אומר" ולא „בפרשת שופטים נאמר" וכיו"ב, להדגיש שאי"ז שייך לכופר בתורה כו'.

אבל מובן שג"ז דוחק ואכ"מ. **וראה לקמן בפנים סי"א.**

24) **מגילה יד, א.**

25) **ש"ב יט, כב. וראה שם כג, א.**

26) **ש"א יוד, א. וכ' זה הביא הרמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"ז) לענין משיחת מלך. וראה מגילה שם.**

27) ש"א כד, ז. יא. כו, ט. יא. טז. ש"ב א, יד. טז.

28) **להעיר משמו"ר פ"ב, ד. זח"א רנג, א. שער הפסוקים פ' ויחי.**

29) **באגרת תימן רפ"ד (תרגום הר"י קאפח): שהמשיח נביא גדול מאד גדול מכל הנביאים אחרי משה רבינו . . מעלותו הרי היא הרמה בדרגות הנביאים והנכבדת אחרי משה רבינו.**

אין ספר היד[30] „ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו" משא"כ — דוד[31].

ו. וועט מען דאָס פאַרשטיין דורך מסביר זיין כמה דיוקים אין די צוויי וויטערדיקע הלכות אין הל' מלכים דאָרט. אין הלכה ג' זאָגט דער רמב"ם: ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים וכיוצא בדברים אלו[32] אין הדבר כך שהרי רבי עקיבא כו' (ווי ער ברענגט דאָרטן די ראי' פון בן כוזיבא, און פירט אויס) ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי'* לעולם ולעולמי עול-מים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן [וכל[33] המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצותן מפשוטן, הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפי' קורוס].

פון דעם וואָס אין המשך ההלכה וועגן מלך המשיח איז דער רמב"ם מסיים „ועיקר . . שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם כו'" איז לכאורה משמע, אז ווען איינער זאָגט אַז משיח וועט דאָרפן מאַכן „אותות או מופתים" אַדער „מחדש (זייז) דברים בעולם" איז ער דערמיט מוסיף או גורע בתורה, היפך הענין אַז אין מוסיפין עליהן כו'. מ'דאַרף אַבער פאַרשטיין: וואָס איז דער קשר פון די ביידע ענינים[34]?

נאָכמער: בנוגע אַ נביא זאָגט דער רמב"ם[35] אַז „כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם אלא האות שלו שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר כו'". זעט מען אַז כאָטש אויך דאָרטן איז ער שולל אַן „אות . . שיש בהם שינוי מנהגו של עולם", פונדעסט-ווייניגן פירט ער דאָרטן ניט אויס (ווי בנדו"ד) „שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם"; ולאידך זאָגט ער דאָרט אַז ער דאַרף וויזין אַן אות: „שיאמר דברים העתידים".

---

30) הל' תשובה פ"ט ה"ב.

31) ראה מגילה שם ברש"י שהוא נביא וכן סוטה מח, ע"ב. וקשה מזח"ב קנד, א (וראה ניצוצי זוהר שם). וראה ש' רוה"ק בתחלתו. ובכ"מ דוד ושלמה (תהלים ומשלי — כתובים — דלא כסוטה שם) — מל' רוה"ק ולא נבואה נ"ה. ואכ"מ.

במרנ"ח ח"ב פמ"ה (המעלה השני') כתב: דוד ושלמה ודניאל הם מן הסוג הזה ואינם מסוג ישעי' וירמי' . . ודומיהם לפי שאלו . . לא דברו . . כ"א ברוה"ק.

בפיה"מ אבות (פ"ד מ"ד) „וכן בדוד כו' והוא נביא" (ולהעיר דשם בא בהמשך „ויש לך ללמוד ממשה רבינו כו'"), אבל בפשטות משם אין ראי' כי אינו מדבר במדרי' ומעלות הנבואה, כי"א ע"ד ענווה כו' ואינו נוגע החילוקי מדריגות דנבואה ורוה"ק.

בשמונה פרקים (פ"ז): וכן דוד המלך ע"ה נביא אמר כו'. ושם בא לבאר מארז"ל „אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר . . ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות" ומביא דוגמא משלמה ודוד, אליהו שמואל יעקב.

32) בדפוסי וכת"י רמב"ם הנ"ל (הערה 3) „שהטפשים אומרים".

*32) בכמה כת"י (הובאו ברמב"ם הנ"ל הערה 3): אין חוקי' ומשפטי' משתנים (משתנות).

---

*) כ"ה בפיה"מ שלפנינו ובתרגום הר"י קאפח. בגמ' שבת (צב, א) „אין השכינה שורה". ובנדרים (לח, א) „אין הקב"ה משרה שכינתו".

33) כ"ה בדפוסים וכת"י הנ"ל (הערה 3) ונשמט בדפוסים שלפנינו.

34) סיום הלשון שבההלכה שנשמט ע"י הצנזור וכל המוסיף כו' רשע ואפיקורס — כנראה הכוונה לאותו האיש. ועפ"ז מובן המשך הלשון בהלכה שלאחרי' ראה בהנסמן בהערה 36. אבל לפי"ז — למה הוצרך לומר גם „ועיקר הדברים . . שהתורה כו' מהן".

35) הל' יסודי התורה רפ"י.

ז. אין דער הלכה שלאח"ז אין הל' מלכים איז דער רמב"ם ממשיך: ואם[36] יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח אם עשה והצליח (ונצח כל האומות שסביביו[33]) ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן[37] את העולם כו'.

דאַרף מען פאַרשטייַן: פאַרוואָס דערמאָנט ניט דער רמב"ם דאָ (און אויך ניט אין דעם גאַנצן פרק) די מעלות הגדולות מיט וועלכע מ'איז מתאר דעם מלך המשיח[29], און ווי דער רמב"ם אַליין זאָגט במקום אחר אין ספר היד[30]: „בעל חכמה יהי' יותר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו" (וכנ"ל סוס"ה).

ח. דער ביאור בכל זה יש לומר, בהקדים וואָס דער רמב"ם האָט אַריינ־געשטעלט הל' מלכים (ומלחמותיהם[38], או ומלחמות*[38]) בסיום וסוף ספרו היד — דלכאורה, לפי סדר הזמנים, ווי דער רמב"ם זאָגט אין אַנהויב פון הל' מלכים „שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך כו' ולהכרית זרעו של עמלק כו' ולבנות בית הבחירה" — האָט ער די הלכות מלכים געדאַרפט שטעלן בספרו אַ סך פריער[39]?

וי"ל, מיט דעם וואָס דער רמב"ם שטעלט דאָס אין סיום ספרו היד — דער ספר פון „הלכות" — איז ער דער־מיט מדגיש אַז די שלמות פון (קיום ה)תורה וההלכה ווערט בשעת עס איז דאָ (דער ענין ה)מלכים[40]. און ווי דאָס

---

36) ביאור הלכה זו ברמב"ם — ראה לקו"ש ח"ח ע' 358, 2-361 בהערות.

37) כ"ה בדפוסים שלפנינו. אבל בכת"י ודפוסים הנ"ל (בהערה 3) בא כאן קטע שנשמט „ואם לא הצליח כו'", והתיבות „ויתקן את העולם כו'" הן באמצע דבריו שם, „וכל הדברים האלו (של ישוע הנוצרי) ושל זה הישמעאלי . . אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו כו'". וראה שם בסיום לשונו. וראה לקמן בפנים סעיף טז.

38) זהו השם המלא — כבהקדמת הרמב"ם (ב„מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם") ובהכותרת בספר שופטים והל' מלכים.

38) כ"ה בדפוס רומי הנ"ל. ווינציאה רפד. שי. בהכותרת דספר שופטים והל' מלכים. ובכת"י התימנים שם. וכן הוא שם (ובכמה כת"י) בהקדמת

---

*) אבל בהקדמת הרמב"ם בסופה (בסידור ההלכות דספר שופטים וכן בהלכות מלכים) בכל דפוסים הנ"ל „ומלחמותיהם" („ומלחמותיהן").

הרמב"ם בסופה בההלכות דספר שופטים והלכות מלכים — ראה רמב"ם ספר המדע (ירושלים תשכ"ד), וש"נ.

39) בהקדמת הרדב"ז לספר שופטים „לפי שדיניו הלכתא למשיחא". אבל צ"ע, כי: א) כמה הלכות לכאורה אינן הלכתא למשיחא (ראה לדוגמא: פ"א ה"ח ואילך שלכאו' אינן שייכות לאחרי ביאת המשיח) ב) מטעם זה גם ספר הח' והט' (ספר עבודה וקרבנות) היו צ"ל ב(קירוב עכ"פ ל)סיום ספרו.

[ובנוגע לקרבנות הי' אפ"ל בדוחק, כי לדעת הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"ו הט"ו. וראה שם פ"ב ה"ד) „מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי". אבל בנוגע לביהמ"ק וכל השייך לזה אין לתרץ כן (ע"פ ב"ר ספס"ד. ראה מנ"ח מצוה צה), כי הרמב"ם כתב בהל' מלכים כאן (בריש הפרק ובסופו) דמשיח בונה מקדש (וראה הקדמתו לפיה"מ בנוגע למס' מדות. הל' ביהב"ח פ"א ה"ד). וידועה השקו"ט בזה. ואכ"מ].

ואולי י"ל: הרמב"ם בתחלת ספר היד (ב„מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם") כתב „ספר ארבעה עשר: אכלול בו מצות שהם מסורין לסנהדרין כו' ודין המלך ומלחמותיו", ומכיון שהל' מלכים הן „דין המלך כו'" — מצות היחיד, לכן כתבו בסוף ספרו (אף שכמה הלכות שייכות לכ"א מישראל (ראה הל' מלכים פ"ה ה"ז ואילך)).

40) להעיר מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע קעג (בתרגום ר' שלמה אבן איוב (הובא בהוצאת הר"ח העליר)): שצונו למנות עלינו מלך מישראל שיעמיד אמונתנו. (אבל ראה תרגומו (העליר) ובסהמ"צ לפנינו והוצאת הר"י קאפח). ובהל' מלכים ספ"ד „ותהי' מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו'".

איז אויך פאַרשטאַנדיק בפשטות, אַז די שלימות הקיום פון אַלע מצות והלכות התורה איז בשעת ס'איז דאָ א מלך על כל ישראל, וואָס על ידו ווערט דורכ־געפירט די מצוה פון מלחמות השם[41] (להכרית זרעו של עמלק) און די מצוה „לבנות בית הבחירה", וואָס נאָר דעמאָלט איז שייך דער קיום פון אַלע הלכות ומצות התורה.

בפועל האָט זיך דאָס אויפגעטאָן ע"י דוד המלך, וואָס ער איז געווען מלך[42] על כל ישראל (ישראל ויהודה). ער האָט כובש געווען א"י, גמר ושלימות פון מלחמות (וה' הניח לו מסביב מכל אויביו[43]); ועל ידו האָט זיך אָנגעפאַנגען (די הכנות[44] עכ"פ פון) בנין ביהמ"ק בירושלים (ויאמר דוד זה הוא בית ה' גו'[45]). ובמילא האָט געקענט זיין דער קיום התורה והמצוה בשלימות.

ט. די הלכות פון משיח'ן האָט דער רמב"ם אַריינגעשטעלט (בסיום ספרו היד ו)בסוף הל' מלכים ומלחמותיהם*[45], וואָרום דאָס איז גדרו וענינו של משיח ע"פ הלכה:

דער רמב"ם איז מפרש אין פרק יא פון הלכות מלכים ניט בלויז די זאָך פון ביאת המשיח און דעם חיוב להאמין בו, נאָר אויך וואָס עס איז ענינו גדרו ופעולתו און אופן התגלותו, ובמילא — אין וואָס עס באַשטייט דער (חיוב) להאמין בו.

און דאָס מיינט דער רמב"ם בתחלת הפרק: „המלך המשיח עתיד לעמוד ול־החזיר מלכות דוד[46] ליושנה לממשלה[47] הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה[48] האמורה בתורה":

דאָס איז ניט (נאָר) אַ סיפור דברים וואָס משיח וועט טאָן, און וואָס ס'וועט זיין בימיו, נאָר דאָס איז אַ הלכה: דער גדר פון משיח'ן איז וואָס ער איז מחזיר „מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשו־נה" (ניט ער גייט אויפטאָן אַ נייעם ענין), וואָס בפועל קומט דאָס אַרויס אין דעם וואָס „ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל" (ובמילא קומט מען צו דער מטרה און מכוון פון ביאת המשיח) „וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה". וואָס דאָס איז פאַרבונדן מיט קבוץ נדחי ישראל וועז כל ישראל יושבים על אדמתם[49].

---

41) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ח. ספ"ד שם.

42) ראה רמב"ם שם פ"א ה"ז: כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות כו'. שם ה"ט.

43) ש"ב ז, א. הובא ברמב"ם ריש הל' מלכים ה"ב.

44) דה"א כח־כט.

45) שם כב, א. הביאו הרמב"ם ריש הל' ביהב"ח ה"ג. וראה סוטה ט, סע"א. וראה סמ"ג מ"ע קסג: זמן מצוה זו של בנין ביהב"ח לא הגיעה עד ימי דוד. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 301 ואילך.

*45) להעיר דבהכותרת לפרקים יא ויב דהל' מלכים בדפוס ויניציאה רפד. שי — „הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח".

46) כ"ה בדפוסים שלפנינו. ובכת"י ודפוסים הנ"ל (בהערה 3) „בית דוד".

47) בכת"י הנ"ל ודפוס רומי וקושטא הנ"ל „הממשלה". ושם ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) מכת"י: בממשלה, ממשלה.

48) צ"ע „מצותה" — ל' יחיד. וברוב כת"י ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) „מצותן (מצותם) האמורות (האמורה)".

49) ראה קרית ספר לרמב"ם שם [ושם הביא הכתוב הנאמר ביובל, אבל מוכח מכאן דהרמב"ם ס"ל דגם שמיטין „ככל מצותה האמורה בתורה" תלוי ב„מקבץ נדחי ישראל". וראה רמב"ם הל' שמיטה ויובל ספי"ב. וכידועה השקו"ט בזה. ואכ"מ]. והנה לפ"ז „מקריבין קרבנות ועושין שמיטין

ד. ה. די אלע ענינים וואס האבן געפעלט אין קיום תומ"צ מצד דעם וואס עס האט געפעלט אין שלימות כל ישראל וביהמ"ק — וואס דאס איז כללות ענין הגלות — ווערט נשלם דורך משיח'ן. און אין דעם באשטייט וואס משיח איז מחזיר „מלכות דוד ליושנה כו' וחוזרין כל המשפטים" — ער ברענגט צוריק די שלימות הלכות ומצות התורה.

[וי"ל אז ס'איז אויך א נפק"מ להלכה בפועל, לגבי דער אמונה בו (און אין וואס עס דארף זיין דער מחכה לביאתו): ויבאלד אז דאס איז דער גדר פון משיח'ן, דארף די אמונה זיין ניט בלויז

ויובלות" הם תוצאה מב' הענינים שכ' לפנ"ז: „ובונה המקדש (ובמילא „מקריבין קרבנות") ומקבץ נדחי ישראל" (ובמילא „עושין שמיטין ויובלות כו").

ואולי מש"כ „חוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם" הוא מענין הא' שכתב „להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה".

אבל צ"ע השייכות, שהרי לכאורה הכוונה ב„כל המשפטים" היינו התלויים בסנהדרין* — ד' מיתות ועוד (ראה סנהדרין נא, ב. ובפרש"י שם ד"ה הלכתא) שחוזרין בביאת המשיח (ישע' א, כו). אבל ראה רדב"ז הל' סנהדרין פי"ד הי"ב „שהוא (משיח) יסמוך ב"ד הגדול**". ולהעיר מרמב"ם שם פ"ב ה"ה „מלכי בית דוד כו' יושבין ודנים הם את העם". ולהעיר מקרית ספר הל' מלכים שם „ומחזיר כל המשפטים כמו שהיו קודם". וראה לשון הרמב"ם ספ"ד שם: שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט כו' שנאמר ושפטנו מלכנו כו'. ואכ"מ.

---

*) להעיר שבא' מכת"י (אוקספורד 591) שהובא ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) „מקודם שהיו מקריבין". ולפ"ז הרי זה פירוש ל„וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם (שהוא בזה ש)מקריבין קרבנות ועושין שמטין כו'", ולא ענין בפ"ע. ואולי כ"ה הפירוש גם לפי הגירסא שבדפוסים ורוב הכת"י „מקריבין קרבנות" (בלי וא"ו). ובב' כת"י (ברמב"ם הנ"ל שם) „ומקריבין" (בוא"ו). וכ"ה בקרית ספר שם.

**) וראה לקו"ש ח"ט ע' 105 הערה 74, וש"נ.

אז ער וועט קומען בכדי צו אויסלייזן די אידן פון גלות, נאר „מאמין בו" אז ער איז מחזיר „מלכות דוד ליושנה . . וחוזרין כל המשפטים"][50].

יו"ד. אויף דעם ברענגט דער רמב"ם די ראי', פון וואנעט ווייס מען אז משיח וועט קומען און בריינגען לשלימות התורה „להחזיר מלכות דוד ליושנה כו' וחוזרין כל המשפטים" — „שהרי התורה העידה עליו". וואס אין די ראיות זיינען דא צוויי פרטים: שנאמר ושב ה'א . . וקבצך גו' — פון דעם ווייס מען אז עס וועט זיין קבוץ נדחי ישראל, וואס דאס איז דער מצב וואס גיט די מעגלעכקייט אז עס זאל זיין „מלכות דוד . . כל המשפטים"[51], דער קיום פון הלכות ומצות התורה וואס איז בטל געווארן דורך גלות ישראל.

„אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל (באחרונה)": פון דעם ווייס מען אז דאס וואס וועט זיין ע"י משיח, און ענינו של משיח, איז „להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה" — ער איז דער „משיח האחרון" פון דעם הרא־

---

50) ועפ"ז יומתק מש"כ הרמב"ם בפיה"מ פ' חלק בסוף עיקר הי"ב „ומכלל יסוד זה (דביאת המשיח) שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו". וברש אמנה (לר"י אברבנאל) פ"א (שהעתיק הי"ג עיקרים מ„העתקת הר' שמואל תיבון . . ראוי שנסמוך עליו כו'" כלשונו שם רפ"א) הלשון „וכל החולק על מלכות זאת המשפחה".

51) ראה שו"ת חיים שאל ח"א סי' צז: פירוש שיהי' מלך על כל ישראל ויהודה כמו שאמר הכתוב ומלך אחד יהי' לכולם . . וכל זה כלל הרמב"ם באומרו מלכות בית דוד ליושנה.

שונה — „משיח הראשון שהוא דוד"[52].

און „ושם הוא אומר" אז די אלע פרטים וואס זיינען געווען „במשיח הראשון — דוד" וועלן זיין אויך בא „משיח האחרון" זה מלך המשיח. אנ־הויבנדיק פון תחלת התגלותו וממשלתו ביז צו דער שלימות „ומחץ פאתי מואב" וואס דוגמתו במשיח „וקרקר כל בני שת", און „והי' אדום ירשה זה דוד", „והי' ירשה שעיר אויביו זה המלך המשיח",

משיח וועט ברענגען צו שלימות התורה, וואס דורך דעם וואס מ'וועט פטור פון שעבוד מלכיות ואדרבה, משיח איז אויף זיי שולט, וועט קענען זיין „לעסוק בתורה ובמצות כהוגן"[53], „יהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל"[54] (ווי דער רמב"ם[55] איז מאריך בזה)[56].

יא. עפ"ז איז מובן וואס דער רמב"ם איז מקדים „וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו. שהרי התורה העידה עליו כו'" (און אויף דעם ברענגט ער דעם פסוק „ושב ה"א גו'" און דערנאך „אף בפרשת בלעם"):

דלכאורה וואס איז נוגע כ"כ אין רמב"ם בשייכות צו הל' משיח אז „לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו"[57] (דער ענין האט לכאורה א שייכות אין הל' תשובה[58] וואו ער רעדט די גדרים פון כופר וכו'[59])?

נאר דערמיט איז דער רמב"ם מדגיש, אז דער ענין פון מלך המשיח, וואס ער וועט ברענגען די שלימות אין הלכות ומצות התורה („ולהחזיר מלכות דוד ליושנה כו' וחוזרין כל המשפטים") איז ניט נאך א זאך וואס איז נתגלה גע־וואָרן ע"י הנביאים, נאר דאס איז אן

---

52) ולהעיר מסנהדרין (צח, סע"ב): עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר כו' כגון קיסר ופלגי' קיסר. וראה זח"א פב, ב. ז"ח נג, א. וראה צפע"נ עה"ת ויחי מט, ט.

53) רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

54) הל' מלכים פי"ב ה"ד.

55) הל' תשובה והל' מלכים שם.

56) שעפ"ז מובן בפשטות מה שמגדרי ומצות המלך הוא שגלחם מלחמות ה' (כברמב"ם שם פ"א ה"ח. ספ"ד. ולהעיר שההלכות נקראו „הל' מלכים ומלחמותיהם"), וגם זה ש„אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה . . זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" (שם רפ"ה), שענינים אלו דוקא מונעים את ישראל מקיום התומ"צ. משא"כ מלחמת הרשות.

57) בפשטות י"ל שהרמב"ם בא להדגיש תוקף האמונה וגדרה, וג"ז הוא הלכה, שהאמונה בביאת המשיח צ"ל בודאות והתאמתות כזה (לא כהתאמתות שמצד „שאר הנביאים בלבד אלא" התאמתות שמצד) תורה ומשה רבינו (שהרי התורה העידה עליו), ועפמ"ש בהל' יסודי התורה פ"ח.

ועפ"ז מובן גם מה שהוסיף „ובמשה רבינו", כי נבואת משה נתאמתה „במעמד הר סיני (ע"י) שעינינו ראו כו' ואזנינו שמעו", והתאמתות בנבואת משה רבינו מביאה „נאמנות שהיא עומדת לעולם" בתורה — ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 184 ואילך.

ועפ"ז יומתק גם מש"כ בשלילה „לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר", ולא כהלשון בקרית ספר לרמב"ם שם „כופר בתורה ובמשה רבינו ובשאר הנביאים", כי גם זה הוא הלכה — בגדר אמונה בביאת המשיח.

ולהעיר מלשונו בסוף ה"ב שחוזר ומוסיף „אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך לראי' שכל הספרים מלאים בדבר זה".

58) ובפיה"מ פ' חלק.

59) פ"ג ה"ח.

•) כ"ה בגמ' וע"י. ובערוך (ערך קסר): ופלגו.

•) ראה לעיל הערה 38. ולהעיר שגם להדפוסים וכת"י שבכ"מ בהכותרת „ומלחמות" (לעיל הערה •38), הרי בהקדמתו בסופה לפני שמפרט פרטי ההלכות בכל הדפוסים וכת"י „ודין המלך ומלחמותיו" (כנ"ל הערה 39), או ומלחמותיה', ומלחמתו — ראה רמב"ם הנ"ל הערה •38.

ענין פון תורה ומשה רבינו גופא, תורה גופא זאגט און איז מבטיח אז עס וועט קומען משיח און דאן וועט זיין שלימות התורה[60].

און דעריבער פירט ער אויס „ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים", אז אלע ענינים שנאמרו על ידי כל הנביאים וועגן משיח'ן איז אן ענין אין תורה גופא אין שלימות קיום התורה והמצות.

יב. און דאס איז אויך דער טעם וואס די ראי' פון ערי מקלט האט דער רמב"ם געשטעלט אלס א הלכה בפ"ע, ווארום פון דעם ברענגט דער רמב"ם ניט נאר א ראי' אז ס'איז מפורש בתורה אז ס'וועט זיין דורך מלך המשיח דער זמן פון שלימות אין קיום התומ"צ, נאר אז מ'גע־פינט „בערי מקלט" אז ס'וועט צוקומען אין דער מצוה גופא, „ויספת לך עוד שלש ערים גו'" „ולא צוה הקב"ה לתוהו".

ד. ה. אז תורה גופא זאגט אז ס'דארף ערשט קומען א זמן ווען עס וועט זיין די מצות התורה כדבעי.

יג. ע"פ כל הנ"ל איז מובן וואס דער רמב"ם זאגט (אין הלכה ג) — „ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך" (וואס דערמיט איז ער שולל צוויי ענינים: ניט דאס איז פון עניני משיח „לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם"[61], און ניט דאס איז די בחינה אויף אמיתתו[62]) און איז מסיים „ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים":

וויבאלד שהנ"ל גדרו וענינו של משיח — שלימות פון קיום הלכות ומצות התורה — איז אויב ס'איז עולה על הדעת „שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם" צו פועלן א שינוי אין וועלט, איז דאס בסתירה צו דעם וואס „התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם"[63]

און וויבאלד אז גדרו וענינו פון משיח'ן איז ניט אותות ומופתים וחידוש

---

60) ראה לקמן הערה 63.

61) כדמשמע לכאורה מפשטות לשונו. אבל ראה הערה הבאה.

62) כדמשמע לכאורה מהרא' מבן כוזיבא. וראה מאמר תחיית המתים רפ"ו.

בארוכה ביאור הלכה זו ברמב"ם והשגת הראב"ד בזה — ראה לקו"ש חכ"ז ע' 191 ואילך.

63) ע"פ כהנ"ל יש לבאר מה שהרמב"ם מנה ביאת המשיח לא' מהעיקרים (ראה ראש אמנה פ"ג הספק החמישי. שו"ת חת"ס שם), שהוא לא רק „לפי שביאת המשיח באה מפורשת בתורה בנביאים ובכתובים כו' לכן הכופר בביאתו הרי הוא כאלו כופר בתורה ובנביאים ובכתובים כו'" (ראש אמנה פי"ד „והטענה השלישית". וראה שו"ת חת"ס שם), כ"א לפי שזה נוגע לשלימות גדר התורה, שא' מגדרי' הוא שיהי' זמן שהתורה וקיומה יהיו בשלימות.

בסגנון אחר: נצחיות ושלימות התורה, זה ש„התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים" (להיותה רצונו העצמי של הקב"ה — ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 3-182 ובהערות שם) הוא לא רק בענין ציווי הבורא, כ"א גם בלימודה וקיומה בפועל, וזה יהי' בביאת מלך המשיח.

ועפ"ז אולי י"ל שזהו גם הטעם, שלא נמנה אמונה בביאת המשיח במנין המצות (ראה ראש אמנה שם פ"ה הספק הג'). וע"ד (ויתירה מזו) זה שציווים כוללים אינם נמנים במנין המצות (סהמ"צ שורש ד). ולהעיר מלשון הרמב"ם הל' מלכים שם „וכל מי שאינו מאמין בו כו'", ולא כתב שצריך להאמין בו, כמ"ש בפיה"מ שם (וראה ראש אמנה ספי"ט).

דברים בעולם, איז מובן אויך אז ניט דאס איז די בחינה אויף אמיתתו.

פונקט ווי א נביא, וואס די בחינה אויף אמיתתו „האות שלו, שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר וגו'" (כנ"ל סוס"ו), ד. ה. די בחינה אויף אמיתתו איז דערמיט וואס עס איז ענינו — „נביא", ער זאגט דברי עתידות[64];

עד"ז איז מובן בנוגע משיח'ן, כאטש אז ער וועט אויך זיין א נביא גדול, און גרעסער מכל הנביאים (קרוב למשה רבינו), איז אבער גדרו וענינו — „מלך המשיח" כנ"ל, ובמילא איז מובן (הלכה ד) אז די בחינה און דער סימן אויף אמיתתו איז אויב ענינו בעצמו איז תורה וקיומה — „ואם[65] יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות . . כפי תורה שבכתב ושבעל פה" און ער פועלט די שלימות פון קיום המצות באופן אידן — „ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחום מלחמות ה' כו'" (וואס ילחום מלחמות ה' איז אויך א פרט אין דעם ברענגען צו שלימות קיום התורה כנ"ל, אראפנעמען דעם „נוגש ומבטל" מצד די אומות).

דאס ברענגט אבער נאר צו וויסן אז „הרי זה בחזקת שהוא משיח", בשעת ער דערפירט אבער צו דער שלימות פון קיום התומ"צ בפועל, „אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל" דעמאלט דוקא „הרי זה משיח בודאי". וואס דעמאלט „חוזרין כל המשפטים . . ככל מצותה האמורה בתורה" — די שלימות אין הלכות וקיום המצות בפועל[66].

יד. ויש להוסיף בזה, אז די ראיות וואס דער רמב"ם ברענגט פריער זיינען ניט נאר אויף כללות הדברים בתחילת הפרק, אז „המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה . . ככל מצותה האמורה בתורה", נאר אויך אויף די פרטים פון הלכה ד[67];

און דעריבער ברענגט דער רמב"ם אויך אין דער ראי' פון פרשת בלעם,

---

64) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ג: הא למדת שאין הנביא עומד לנו כו'. וראה שם ספ"ו. פ"ט ה"ב.

65) ועפ"ז מובן ומודגש ביותר ההמשך להלכה שלפנ"ז, שלכן מתחיל הרמב"ם „ואם" — בוא"ו. וראה קרית ספר שם „אין מלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים אלא כשיעמוד מלך כו'".

66) עפ"ז מובן בפשטות מה שלא הביא הרמב"ם (גם) בתחילת הפרק שמשיח ילחום מלחמות ה' — כי שם מבאר הגדר והמכוון שלו (להחזיר מלכות דוד ליושנה כו') — לאחר שכבר הביא לשלימות התורה, כשהוא „משיח בודאי", משא"כ קודם הנצחון במלחמות ה'.

עפ"ז אולי יש להוסיף (בפנימיות הענינים עכ"פ), שזה שהביא הרמב"ם שני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון כו' — כי דוגמתן נמצא במשיח עצמו, ב' תקופות ודרגות לאחרי ביאת המשיח: לפני שיבנה ביהמ"ק — שאז הוא עדיין „בחזקת משיח", בדוגמת דוד שלא בנה המקדש, וענינו ילחם מלחמות (ראה דה"א כב, ח) והכין הכל לבנין ביהמ"ק מיד ה' עלי השכיל (שם כח, יט); כשהוא משיח ודאי ש„בנה מקדש במקומו". וראה בארוכה מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (אגרות קודש שלו ח"א ע' שיב) בביאור לשון רז"ל „בן דוד בא' או „דוד בא" (ע"פ הב"ח או"ח סקי"ח) דיש ב' מדריגות במשיח: ביאתו לפני בנין ביהמ"ק וירושלים (שאז הוא בחזקת משיח) ואחר שיבנה משיח את ביהמ"ק וירושלים דאז „כיון שנבנית ירושלים — בא דוד" (מגילה יז, ב) — (משיח בודאי).

ולהעיר משינוי הגירסא ברמב"ם (כנ"ל סעיף ט והערה 46) „להחזיר מלכות דוד" או „בית דוד". ואכ"מ.

67) ועד"ז בנוגע להשלילה (והפרט) שבהלכה ג' שמוכח הוא מהראי' שהביא בהלכה ב' שהיא הקדמה להלכה ג' — ראה לקו"ש חכ"ד ע' 109 ואילך.

וואָס נבא בשני המשיחים . . דוד ומשיח, די פיר פרטים און ענינים (אין התגלות) פון משיח'ן ווי עס שטייט מפורש — „ושם נבא" — אז דאָס איז דער המשך „להחזיר מלכות דוד ליושנה".

בכללות טיילט זיך דאָס אין דריי חלוקות: א) דוד ומשיח עצמם, ב) זייער פעולה און מלכות אויף אידן, ג) זייער פעולה און מלוכה אויף אומות העולם (אויף דער וועלט בכלל). און אין דעם דריטן ענין גופא זיינען דאָ צוויי זמנים וענינים, כדלקמן.

טו. ענינם בעצמם — „יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה".

און דאָס איז מפורש בתורה „אראנו (זען אים) ולא עתה זה דוד אשורנו (זען אים) ולא קרוב זה מלך המשיח" — די נבואה אויף דוד ומשיח עצמם.

ב) „ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה" — זייער פעולה און מלכות אויף אידן, וואָס דאָס איז מפורש אין המשך הכתוב „דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה המלך המשיח" — וואָס דאָס ווייזט אויף דער שייכות צו אידן „כוכב מיעקב . . שבט מישראל".

[און אין דעם זאָגט מען אויך די שלימות (און יתרון) פון מלך המשיח, משיח אחרון לגבי משיח הראשון:

אויף דוד'ן ווערט געזאָגט דער לשון (א) „כוכב" וואָס ווייזט אויף אַזאַ וואָס איז מרומם ומנושא פון אַנדערע בנ"א[68] [ווי ס'איז מובן פון רמב"ם[69] בנוגע כוכבים כפשוטם, „כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם כו' ודעת הכוכבים כו' וגדולה מדעת בנ"א"]. (ב) „מיעקב" — וואָס ווייזט אויף אידן נישט ווי זיי זיינען בתכלית המעלה.

אַבער בנוגע צו משיח'ן זאָגט ער (א) „וקם שבט", וואָס פירושו כפשוטו איז „מלך רודה ומושל"[70], וואָס דאָס איז בגלוי באַ משיח'ן, „ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה" (ב) „מישראל" — שם המעלה פון אידן][71].

ג) וילחם מלחמות ה' . . אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו" — שטייט אין פסוק „ומחץ פאתי מואב זה דוד וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדם בחבל וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים".

[וואָס אויך אין דעם איז מודגש די מעלה פון מלך המשיח: באַ דוד איז נאָר (א) „מחץ", (ב) „פאתי מואב". און באַ משיח'ן: (א) „וקרקר", (ב) „כל בני שת", די שליטה[72] אויף אַלע אומות[73].

אַדער ווי דער לשון אין נביאים: באַ דוד'ן (א) „ויך" (ב) „את מואב"; און באַ משיח'ן (א) „ומשלו" (ב) „מים עד ים"].

---

68) ראה רד"ק עה"פ. וראה רלב"ג ורמב"ן לפירושם שקאי על משיח. וראה לקו"ש חי"ג ע' 88 ואילך.

69) הל' יסוה"ת פ"ג ה"ט.

70) פרש"י עה"ת.

71) והמעלה דמשיח מודגשת גם בענין הא', המדבר בדוד ומשיח עצמם: בדוד אומר „ולא עתה", אבל אראנו בזמן קרוב; ובמשיח — „ולא קרוב", לפי שזהו ענין ומדריגה נעלית שבאה רק לאחרי אריכות זמן שנתרבו מעשינו ועבודתנו בכדי להגיע לבחי' זו.

72) כבתי"א שם. וכן הוא לכאורה לפי' הרמב"ם שהרי הביא „ומשלו מים גו'". ובראב"ע: הורס. וראה שם ד"ה בני שת. ועד"ז ברלב"ג ורד"ק. וראה תיב"ע ות"י. לקו"ש שם. ואכ"מ.

73) ראה במקומות שבהערה הקודמת.

ד) „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד" — שטייט אין פסוק „והי' אדום ירשה זה דוד שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו'. והי' ירשה שעיר אויביו זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'"[74].

[וואָס אויך דאָ איז מובן די מעלה פון משיח'ן: בנוגע לדוד זאָגט מען „והי' אדום ירשה", וואָס דאָס דריקט זיך אויס אין דעם וואָס „ותהי אדום לדוד לעבדים", און בנוגע משיח'ן — „והי' ירשה שעיר אויביו", ניט נאָר די אנשי העיר, און ווי ער זאָגט אין פסוק „ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" וואָס סיומו איז „והיתה לה' המלוכה"]

טז. דער אויפטו אין דעם פערטן ענין לגבי דעם דריטן ענין „ילחם מלחמות ה'" און נצחון האומות — „ומשלו מים עד ים", איז מובן פון די לשונות גופא „ומשלו . . ירשה", „וילחם . . ויתקן את העולם", ובדוגמת דער חידוש פון ירושה אויף כיבוש (און ווי מען געפינט בנוגע א"י די ביידע ענינים אַז זיי האָבן דאָס געמיינט ע"י כיבוש און אויך געהאָט בירושה)[75]:

דער ענין פון מלחמה און נצחון — כיבוש מלחמה, איז באופן פון „קרקר" „ומשלו" — שליטה, היפך דער מציאות ורצון פון דעם וואָס מען איז כובש:

משא"כ דער ענין הירושה „והי' ירשה שעיר", איז אדרבה, מען נעמט איבער אַ נאָענטע אייגענע זאַך, ניט אַז מען איז כובש ושולט אויף אַ צווייטן.

ועד"ז איז מובן דער חידוש פון „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד", אויף „וילחם מלחמות ה' . . ונצח כל האומות שסביביו", אַז זיי גופא אַנער־קענען דעם אמת פון מלכותו פון מלך המשיח [און ווי ס'איז מרומז ומפורש אין סיום ההלכה (וואָס איז נשמט געווארן ע"י הצענזער) „וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום ו(י)נשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום"]. עס ווערט ביי זיי „לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"[76].

---

74) וי"ל דשייך גם ל„ובנה מקדש במקומו" שהרי „נחלה זו ירושלים" (מגילה י, א. וראה זבחים קיב, ב. קיט, א) שענינה ירושה וקביעות שאין אחרי' היתר (הפסק). וראה רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ג. לקו"ש חט"ז ע' 465 ואילך.

ומה שלא נרמז בפסוק בפ"ע — כי זה נכלל (ביחד עם „וקבץ נדחי ישראל") בממשלתו על ישראל — „וקם שבט מישראל".

ואולי י"ל (ע"ד הרמז עכ"פ) שלכן כתב הרמב"ם בפרשת בלעם, להסביר ולהדגיש מה שעיקר נבואתו הי' ע"ד מפלת האומות ושליטת דוד ומלך המשיח עליהם, שהוא ע"ד מיני' ובי' אבא ניזיל בי' נרגא, שהנביא של אוה"ע (שהוא בדוגמת משה• — ספרי ברכה לד, יוד. ועוד) מנבא על מפלתם של אוה"ע ושליטת ישראל עליהם. וע"ד מרז"ל בנוגע לעובדי' (סנה' לט, ב (ד„ועלו מושיעים בהר ציון וגו'" (שהביא הרמב"ם בסוף ההלכה כאן) הוא סיום נבואת עובדי'). ושם גם בענין דוד — „ויך את מואב", שהביא הרמב"ם כאן).

•) בדרגת נבואת בלעם — ראה מו"נ ח"ב פמ"ה, שהי' במדריגת רוה"ק (ולא נבואה) כדוד ושלמה. וראה פי' קרשקש ואברבנאל שם. ובצפע"נ עה"ת פרשתנו (כב, לה) דאחי"כ עלה בגדר נביא כו' ואח"כ רצה שיהי' כמשה רבינו. ומשמע קצת שם, שזה שייך לנבואה זו האחרונה. ע"ש.

•74) ראה לעיל הערה •12.

75) להעיר מלקו"ש חט"ו ע' 106.

76) ושייכות ענין זה למלך המשיח מובן ממ"ש שם (פ"ח ה"י) „צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף

און דורך דער אמונה שלימה בביאת המשיח, ווי ס׳איז עפ״י תורה און „מחכה לביאתו״, אחכה לו בכל יום שיבוא (וואס י״ל אַז אין דעם איז אויך נכלל דער לימוד אין הלכות משיח), וועט דאס גופא[77] מקרב און ממהר זיין ביאתו אין אַן אופן פון אחישנה ובקרוב ממש.

(משיחות י״ב תמוז, מוצש״ק פ׳ בלק ופ׳ פנחס תשל״ח)

את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח״. וראה שם ספ״ד „ולמלאות העולם צדק״. ואולי י״ל שהם („לכוף״, ו„למלאות כו״) ב׳ ענינים, כהחילוק בין ענין הג׳ וענין הד׳ שבפנים.

וראה לקו״ש חכ״ג ע׳ 174 ואילך.

77) ראה שיחת אחש״פ תרצ״ט.